

SEMANTICA DISCURSULUI MEMORIALISTIC TRANSILVĂNEAN DE LA 1848

Dumitru Garoafă¹
valcea.an@mai.gov.ro

Keywords: *Transylvanian Romanian memoirs, The National Assembly from Blaj, revolutionary celebration, The Liberty Field from Blaj, charismatic leaders, cult of martyrs, Avram Iancu, Ioan Buteanu, Axente Sever, Simion Bărnuțiu.*

Summary: *The historiography dedicated to the moment 1848 in Transylvania demonstrated that in revolution clashed not only political interests and social groups, but national interests, nations that were in the process of asserting their identity, whose outcome was translated by the emergence of new clichés, distorted and exaggerated, prevailing, sometimes, at the expense of nuanced representations, close to the historical reality.*

This paper will attempt to identify some of the clichés extensively circulated in the social imaginary field in the Transylvanian revolution, calling another genre of documentary sources, the memoirs dedicated to this revolution, which occupies a distinct place in the whole forty-eighter Romanian memoirs by its great diversity, a large number of texts kept, most original or published in inaccessible journals.

As an organic part of the revolution, the Transylvanian Romanian memoirs transmits over the centuries its myth in support of a collective conscience deeply attached to ideals, to the revolutionary spirit whose resurrection is prepared. Weapon of revenge and liberation, forty-eighter Romanian memoirs fully contributed to the preparation of the Great Union, which crowning the act of year 1848.

Complexitatea revoluției pașoptiste din Transilvania obligă cercetarea istorică actuală, dincolo de eforturile de recuperare a noi surse informaționale de primă mână, rămase încă inedite, atât reluarea pe această nouă bază documentară, într-o manieră factologică, pozitivistă, cât și reinterpretarea, cu un nou bagaj conceptual, a desfășurării evenimentelor, deopotrivă la nivelul elitei și cel al mulțimilor implicate în revoluție².

Istoriografia dedicată momentului 1848 din Transilvania a demonstrat că, în revoluție, s-au ciocnit nu numai interese și grupuri social-politice, dar și interese naționale, națiuni care se aflau în plin proces de afirmare a propriei identități, al căror rezultat- pentru limbajul politic, cât și pentru mentalitatea colectivă-, s-a tradus prin apariția unor noi clișee, deformate și exagerate, prevalând, uneori, în detrimentul unor reprezentări nuanțate, apropiate de realitatea istorică³.

¹ Dumitru Garoafă, arhivist, Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Vâlcea.

² Mureșanu *et alii* 2000, p. 415.

³ Mureșanu 1999, p. 99.

1. Conceptul și evoluția memorialisticii românești transilvănene

Lucrarea de față va încerca să identifice câteva din clișeele intens vehiculate în câmpul imaginarului social în revoluția pașoptistă transilvăneană, apelând la un gen aparte de izvoare documentare, respectiv *memorialistica*, dedicată acestei revoluții, care ocupă un loc distinct în ansamblul memorialisticii pașoptiste românești prin marea sa diversitate, numărul mare de texte păstrate, cele mai multe inedite sau publicate în reviste greu accesibile, dar și prin rosturile ce le-a avut în spiritul public ardelean, în cristalizarea și consolidarea tradiției pașoptiste în societatea românească a secolului al XIX-lea⁴.

Impactul acestui gen asupra istoriografiei a fost deosebit, mai cu seamă în ultimele decenii ale secolului trecut, în condițiile resurecției noii istorii care pune accent pe reconsiderarea resurselor și, în acest context, reabilitarea memorialisticii, pentru capacitatea acesteia de a sugera climatul unei epoci, de a restitui destine individuale sau colective, mentalități sau, într-un cuvânt, „umanități”⁵. Ca atare, exegeții genului, fără excepție, au remarcat nu numai complexitatea, dar și labilitatea granițelor acestuia, plasându-l, nu fără oarecare rezerve, fie în categoria istoriilor, fie a speciilor literarului sau, printr-o fericită formulare, în a „literaturii de frontieră”, ce așează genul sub dubla oblăduire a literaturii și istoriei⁶.

Momentul apariției memorialisticii revoluționare pașoptiste coincide cu ultima fază a revoluției române când, în condiții politice schimbate, românii din cele trei provincii istorice declanșează o *amplă acțiune politică justificativă* în fața cabinetelor și opiniei publice continentale pentru susținerea dezideratelor social-politice și naționale formulate de către revoluție. În acest context, memorialistica ardeleană se asociază demersurilor politice inițiate de către deputăția românească la Curtea de la Viena, încorporându-se, astfel, organic, acțiunii politico-naționale românești. *Capul de serie al memorialisticii justificative ardeleni* îl ocupă raporturile prefecților Avram Iancu, Axente Sever, Simion Balint ș.a., ce au un caracter utilitar-politic, redactate în stil lapidar și sub impulsul momentului, evidențiindu-se prin detalii de ordin militar și cu accent pe rolul românilor în apărarea Transilvaniei⁷. Dar, începuturile acesteia se datorează în mod deosebit inițiativei lui Al. Papiu-Ilarian de redactare a istoriei revoluției, materializată prin apariția *Istoriei românilor din Dacia Superioară* (I-II, 1851-1852), care a prilejuit o veritabilă emulație în rândurile fruntașilor români⁸.

A doua etapă în evoluția memorialisticii românești transilvănene datează din deceniul opt al sec. al XIX-lea, fiind strâns legată de instaurarea dualismului austro-ungar și adoptarea pasivismului politic în mișcarea națională a românilor din Transilvania. Se declanșează o nouă campanie de publicare a memoriilor, al cărei promotor este George Barițiu și a cărei concepție istorică conferă istoriei o funcție națională și socială, rolul unei arme redutabile pentru apărarea drepturilor și

⁴ Pompiliu 1972, p. 55-219; Bocșan, Leu 1988, p. 80-288.

⁵ Pentru complexitatea și valoarea de mărturie - document a genului, care interferează însemnate teritorii ale noii istorii, vezi o succintă prezentare la Bocșan, Leu 1988, p. 5-10.

⁶ Cf. Nicoară, Nicoară 1996, p. 179.

⁷ v. pe larg Pompiliu 1972, p. 13 și urm.

⁸ *Ibidem*, p. 15-16; Bocșan, Leu 1988, p. 22-27.

individualității naționale, atâta vreme cât adversarii românilor continuau să pretindă prerogative bazate pe forță și drepturi istorice⁹. Pentru istoria memorialisticii pașoptiste transilvănene, acest deceniu s-a dovedit decisiv, *inaugurând seria memoriilor de anvergură*, ce abordează problemele fundamentale ale revoluției, desfășurarea ei pe spații mai largi decât în prima etapă, reprezentative fiind, pentru această orientare, textele lui Ștefan Moldovan, Iosif Sterca Șuluțiu, Andrei Șaguna, Ioan Ciurileanu ș.a.¹⁰

Ultima generație de memorialiști, ce se afirmă în deceniile de la cumpăna secolelor XIX-XX, o formează tribunii sau revoluționarii rămași în viață (Vasile Moldovan, Ioan Oros Rusu, Isaia Moldovan ș.a.), care, stimulați și de publicarea sintezei lui George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani din urmă* (II, 1890), îi determină să rememoreze, uneori polemic sau critic, evenimentele la care au participat¹¹.

2. Clișee descriptive ale Adunării Naționale de la Blaj (3-5/15-17 mai 1848)

Inventarierea simbolurilor și miturilor prezente în imaginarul social din timpul revoluției pașoptiste ardelene, confirmă faptul că *fenomenele de criză, ruptură sunt și mari momente de efervescență mitologică*.

Noutatea apare în faptul că, sub presiunea evenimentelor revoluționare, aria de valabilitate a sacralității se lărgeste, cu alte cuvinte, în situația excepțională a revoluției, individul și societatea preiau caracteristici (atribute) ale sacralității și operează cu acestea în sfera ideologiei politico-naționale. Acest fenomen de sacralizare lărgită a universului uman se înscrie în orizontul de așteptare al sensibilității colective, pentru care timpul revoluției înseamnă un timp al izbăvirilor sociale și naționale îndelung așteptate¹².

Dintr-o astfel de perspectivă, românii percep revoluția ca pe o veritabilă descătușare, începutul unei noi ere de emancipare a propriei condiții umane, iar elita revoluționară este cea dintâi care înțelege semnificația momentului pentru români și acționează în consecință, încercând să sensibilizeze comunitatea națională. Unul din exponenții aceștia, Vasile Moldovan, ne sugerează imaginea unui asemenea impact – aproape mistică –, ce l-a avut cuvântarea sa asupra sătenilor din Uioara (10 aprilie 1848): „Mă prinse mirarea cum poporul, de altminterlea necult, se impresiona și entuziasma de cuvintele mele, ca și când ar fi fost și el inspirat de la Dumnezeu, căci se părea că în acel moment a aruncat vestmântul de sclav, a devenit om liber (subl. ns.: D. G.) și, nu numai că era mai îndrăzneț, dar gata chiar a sta față cu orice pericol. Atingându-le în cuvântarea mea, necesitatea adunării poporului în masă și din simplul motiv că, în lipsa de oameni cu brațe suficiente, s-ar putea întâmpla ca ungurii să pună mâna pe conducători, zădărniciind astfel toată osteneala românilor -, poporul s-a agitat așa de tare, încât aerul răsună de toate strigătele lor că vor merge cu mic, cu mare”¹³. „La ideea libertății - nota, la rândul său, Isaia Moldovan – românii încă n-au rămas inactivi

⁹ Bocșan, Leu 1988, p. 27-30.

¹⁰ Cf. *ibidem*, p. 30.

¹¹ *Ibidem*, p. 30-32.

¹² Mureșanu *et alii* 2000, p. 428.

¹³ Pompiliu 1972, p. 134.

(subl. ns.: D. G.), mai ales inteligența și, după ea, poporul, sătul și gârbovit sub jugul de fier de seculi purtat”¹⁴.

La o atare stare de spirit, pe care se grefează constant universul sacralității – prin invocarea grației divine în susținerea dezideratelor sociale și naționale românești – se asociază și convingerea cvasiunanimă, mai ales în lumea satelor, că la Blaj *va fi decretată ștergerea iobăgiei*. Pe asemenea coordonate se înscrie și cuvântarea lui Vasile Moldovan în fața comunității locale din Alecuș (9 aprilie 1848), în care sublinia că „în urma mișcării tuturor românilor, *iobăgia se va șterge negreșit* (subl. ns.: D. G.) pentru că acea servitute rușinoasă a stat atâtea veacuri pe cerbicea românului numai pentru că el a fost în apatie, a durmit, s-a pomenit în sclăvie; când, însă, un popor de trei milioane se va trezi și se va deștepta din somnul său de moarte, lanțurile sclaviei care l-au ținut legat de glie, vor cădea ruginite și putrezite dinaintea picioarelor lui și, căutând cu îndrăzneală în fața inamicului, acesta va înarmuri de puterea colosului, pe care l-a ținut legat cu niște fire, ce el le putea rupe de mult”¹⁵. De asemenea, românii din jurul Turdei și Scaunul Arieșului, în luna lui mai 1848, „așteptau ziua eliberării de sub jugul iobăgiei – potrivit relatărilor lui Ioan Rațiu, din *Însemnările sale* –, *cu mai mare nerăbdare ca oricare alții de pe alte locuri* (subl. ns.: D. G.), pentru că suferințele acestora, maltratațiunile de către conlocuitorii lor maghiari – secui și domnii de pământ suferite, ajunse<ra> până la cel mai înalt grad (probatu-s-a<u> până la a<l> 7-lea cer)”¹⁶.

Ca atare, națiunea română din Transilvania era nu numai o „realitate tangibilă”, dar și un mit mobilizator, care „trăia” în imaginarul colectiv românesc, dovada peremptorie a acestui fapt, fiind excepționala receptivitate a mulțimilor de români, din toate părțile Ardealului, care au răspuns la chemarea liderilor politici spre a se întruni într-o manieră măreață, simbolică, în Adunarea Națională de la Blaj din 3-5/15-17 mai 1848. Acea uriașă afluență a românimii la Blaj, a însemnat, în acele împrejurări, expresia excepțională a săvârșirii apostolatului naționalității române¹⁷. Cu acest prilej, memorialistica *surprinde starea de agregare a „mulțimii”* – această ființă colectivă ce populează „zilele revoluției” – în ipostazele de „Națiunea română” sau „românime”, care se afluează continuu spre orașul de pe Târnava. La Al. Sterca Șuluțiu „*toată Națiunea română ... ca un om se sculă* (subl. ns.: D. G.) și în 3/15 mai 1848 <se> adună la Blaj să sfătuiască în așa timpuri critice și amenințătoare ce ar avea a face?”¹⁸, pe când la Isaia Moldovan, la rândul său, consemna că – „*a curs ... românimea din tot Ardealul* (subl. ns.: D. G.), ba și unguri iobagi, locuitori printre români ..., apoi cât erau câmpurile, văile și dealurile nu se vedea alta decât o mare de oameni neîntreruptă”¹⁹. Tot în ipostaza de „mulțime mare” o exprimă naiv și preotul Nestor Socaciu, în a sa *Epistolă a necazurilor și istoria timpurilor trecute*: „Într-aceea primăvară / Ne veni o veste

¹⁴ Bocșan, Leu 1988, p. 242.

¹⁵ Pompiliu 1972, p. 133.

¹⁶ Bocșan, Leu 1988, p. 174.

¹⁷ Apud Mureșanu *et alii* 2000, p. 412.

¹⁸ Pompiliu 1972, p.87-88.

¹⁹ *Ibidem*, p. 242.

iară / Ne veni o veste sfântă / Până atunci neauzită / Că se face adunare / La Blaj, de mulțimea mare”²⁰.

Chemarea la această solemnă Adunare – lansată în Duminica Tomii (30 aprilie 1848) – și realizată cu zel prozelitic, mai ales de tinerimea română ardeleană, viza revigorarea sentimentului național, exaltarea naționalismului, care să stimuleze implicit pasiunea revoluționară spre punerea urgentă a Națiunii române în drepturi egale, politice și civice cu celelalte naționalități ale Transilvaniei²¹.

O altă temă vehiculată în memorialistică este *cea a unității* care ne oferă o rețea extrem de densă de fapte și acțiuni, imagini și simboluri care se circumscriu acestui mit. Exaltarea temei unității a avut și o valoare de exorcism în fața forțelor centrifugale, discursul și acțiunea politică a elitei revoluționare insistând asupra solidarității naționale, date fiind condițiile socio-politice și culturale în care se afla națiunea română la mijlocul secolului al XIX-lea²². În acest context, specialiștii au atribuit *instituției sărbătorii revoluționare* o semnificație deosebită în cadrul memorialisticii revoluționare datorită influențelor multiple asupra vieții comunității. Fără îndoială, Adunarea Națională de la Blaj, la 3-5/15-17 mai 1848, a simbolizat pentru românii ardeleni primul act al eliberării și a descătușat mulțimea de spaimele tradiționale.

Memorialistul a accentuat valoarea de sărbătoare a grandiosului eveniment de la Blaj care a contribuit la politizarea factorului popular, a spiritului unității naționale²³. Acea mulțime de români, adunată pe Câmpul ce a devenit simbolul sacru al libertății românești, era imaginea unui popor ideal, simplu și creștin. Această notă de pietate religioasă și „cumințenie” a poporului, răzbate din relatările lui Al. Sterca Șuluțiu: „Mai bine ca la 40 de mii de oameni și în fruntea lor tinerimea cea mai inteligentă, neîncăpând în biserica catedrală și în piațul cel prea larg al Blajului, ce este înaintea catedralei, să așează pe șesul cel din sus de Blaj, pe care îl numesc acum „Câmpul Libertății” ..., s-au declarat și s-au promulgat sărbătorește aici națiunea română, ca pe sine de liberă”²⁴. Isaia Moldovan, la rândul său, consemna: „După serviciul divin s-a strămutat toată mulțimea poporului în Câmpul Libertății sub cerul liber, unde s-a ținut Congresul, în care românii s-au chemat pe sine națiune de sine stătătoare politică și egal îndreptățită cu celelalte națiuni conlocuitoare”²⁵.

Un aspect al fenomenului de solidarizare l-a constituit *depășirea diferendelor confesionale*, remarcată în paginile aceluiași autor: „Atunci și-au dat mâna uniții cu neuniții, să se strice și să se surupe zidul și ura religioasă, care despărțeau pe fii<i> unei națiuni de un sânge și de o origine”²⁶. Într-o manieră asemănătoare se exprimă și Al. Roman, în a sa *Reprivire scurtă la lupta între români și maghiari*..., : „văzând românii apasațiunea naționalității sale, în anul 1848, luna lui

²⁰ Boșan, Leu 1988, p. 196.

²¹ Cf. Mureșanu *et alii* 2000, p. 412.

²² Cf. Nicoară S., T. 1996, p. 185.

²³ Bocșan, Leu 1988, p. 67.

²⁴ Pompiliu 1972, p. 88.

²⁵ Bocșan, Leu 1988, p. 243.

²⁶ *Ibidem*.

mai 15, promulgare o adunare poporeană mareă în Blaj, sub prezenia episcopilor I. Lemeny și A. Șaguna și sub conducere lui Bănuțiu, tribunul poporului, unde poporul român, adunat în număr mai sus de 60 de mii, în fața ființa unui general imperial, *conștuindu-se în ordinea cea mai frumoasă, sub cerul liber*, înainte de toate jură credință împăratului și puse în scris dorința animei sale²⁷. Raportat la nivelul de percepție al „mulțimii”, cel care va sintetiza semnificația Marii Adunări de la Blaj și obiectivul fundamental al programului național, este adevărat într-o manieră aparent naivă, este preotul din Biscaria – Nestor Socaciu: „Iară într-acea adunare / S-a făcut mare strigare, / Ca nația românească / Între alte nații s-o primească / Să iasă de sub robie / Și s-o primească ca nație / Ca nație liberă / Cu drepturi deopotrivă./ Și au pus și jurământ / În numele Tatălui Sfânt / Că vor fi cu dreptate / La naționalitate, / Nația nedezebinată / Să fie tot laolaltă / Nimeni să nu ceteze / Nația s-o dezbineze .../ Și acel câmp de adunare / Ne-a dat un nume mare / Acela nume să fie / Să-l aibă până-n vecie, / Tocmai Câmpul Libertății / Zării soarele dreptății /”²⁸.

Un element esențial al sărbătorii este *jurământul* rostit de către participanți într-un moment bine ales din desfășurarea acesteia. Jurământul revoluționar, ca legământ solemn de expresie sacră, impunea angajarea totală a indivizilor în direcția idealurilor pe care acesta le consfințește: „s-a pus jurământ solemn că vom fi supuși fideli dinastiei habsburgice domnitoare, că vom fi amici amicilor și inamici inamicilor”²⁹, după laconica formulare a memorialistului Isaia Moldovan. Act de profundă angajare colectivă, jurământul prestat de români la Blaj³⁰ va avea valoare de model exemplar pentru realități similare care se vor derula ulterior³¹.

Percepută autentic ca un moment mare, întemeietor al „cultului” public al Națiunii, Adunarea de la Blaj din 3-5/15-17 mai 1848 a devenit ea însăși ancora unui mit. Reluarea rituală, sub forma aniversativă, a acestei sărbători revoluționare, în același loc „sacru” al națiunii - *Câmpul Libertății de la Blaj*-, echivala cu o „retrăire” mitică a devotamentului față de Națiune. Se regenera, astfel, sensul inițial al măreței Adunări Naționale, de a întruchipa grandios solidaritatea Națiunii române³².

3. Destine și portrete exemplare: Avram Iancu, Ioan Buteanu, Axente Sever, Simion Bănuțiu ș.a.

Sinteza virtuților revoluționare o întruchipează și în memorialistica românească „minoritatea revoluționară”, partea cea mai conștientă și mai angajată în revoluție, reprezentată de „tinerimea”, „tinerimea studioasă” – după expresiile lui Vasile Moldovan, respectiv Ioan cavaler de Pușcariu, sau de „partida prefecților și a tribunilor”. Fiind partea cea mai conștientă a revoluției, capabilă de sacrificiul suprem, această elită revoluționară ilustrează noua mentalitate revoluționară,

²⁷ Bocșan, Leu 1988, p. 184.

²⁸ *Ibidem*, p. 197.

²⁹ *Ibidem*, p. 243.

³⁰ Vezi textul integral al acestuia în Bodea 1982, p. 484.

³¹ Mureșanu *et alii* 2000, p. 433-434.

³² *Ibidem*, p. 414.

romantică, tipul revoluționarului devotat cauzei poporului și revoluției, ostil oricărui compromis, chintesența tuturor virtuților revoluționare³³.

Noul tip de comportament este ilustrat de capacitatea nelimitată de rezistență, sentimentul invincibilității, eroismul total, dragostea pentru popor sau națiune, spiritul de sacrificiu până la jertfa supremă. Semnificative în acest sens sunt cele relatate de către Vasile Moldovan, unul dintre studenții Seminarului de Teologie din Blaj: „Toți tinerii de la această facultate ..., erau cuprinși de-un entuziasm, de-o inspirațiune, care le impunea și-i îndemna a-și sacrifica bunul cel mai scump în lume, viața, pentru mântuirea națiunii, pentru sfărâmarea lanțurilor sclăviei seculare”³⁴.

Astfel, pe fondul unor orizonturi de așteptare, dar corespunzând și unor trăsături personale care-i individualizează puternic în rândurile contemporanilor, *asistăm la apariția și dezvoltarea liderilor carismatici*³⁵. Translația de la militant la erou, prin procedeul eroizării, conduce inevitabil la *mitizarea eroului*.

În acest context, apare mitul lui **Avram Iancu**, apariție la care memorialistica a contribuit poate cel mai mult. Încă din primele zile ale revoluției figura eroului dobândește valențe de mit, așa cum îl descrie Al. Sterca Șuluțiu cu ocazia sosirii contingentului de moți înarmați conduși de „tânărul, prea îndrăznețul și pentru cauza cea dreaptă răvnosul și înfocatul, dar umanul Avram Iancu”: „Aici, în Câmpul Libertății vestea despre sosirea Iancului cu mocanii săi, fu de grandioasa adunarea primită cu așa strigări de bucurie și vivate, care umplură toată valea Târnavelor”³⁶.

Cariera sa de revoluționar a început în vara 1848 - după masacrul de la Mihalț - când s-a hotărât să părăsească masa conferinței pentru a-i pregăti pe moții săi pentru rezistența armată, atitudine care constituie *trăsătura distinctivă a unui adevărat revoluționar*. Momentul este magistral surprins de către Ioan Ciurileanu, atunci când descrie cuvântarea lui Iancu către popor, de Rusalii (la bălciul din Câmpeni), „în care zicea că toată Europa să armează pentru libertate; să se armeze dară și românii, căci a sosit și timpul lor să fie liberi. Poporul și anume Moții primiră această cuvântare cu „Vivat Iancu! Vivat națiunea română!” și mii de voci răsunară din toate părțile: „Să ne armăm!”³⁷.

În eroica apărare a Munților Apuseni (iarna 1848 – primăvara 1849), când el și cu oamenii săi au rămas singuri, s-a arătat a fi un experimentat organizator și un curajos conducător și care se bucura de o mare popularitate. Sub conducerea sa, s-a realizat *adevărata participare țărănească* la revoluția din 1848, fenomen rareori înregistrat în Apus, unde centrele urbane au reprezentat scena conflictului decisiv³⁸. „Sub nimbul acestui nume „Iancu” și sub auspițiile lui- scria Al. Sterca Șuluțiu-, au apărut muntenii munții aceia în cari străbunii lor au locuit, trăgându-se dară între munții aceștia togma dinaintea varvarilor ..., pe care ei în vreo câteva strălucite

³³ Bocșan, Leu 1988, p. 73.

³⁴ Pompiliu 1972, p. 129.

³⁵ Cf. Mihai 2010, p. 117 și urm.

³⁶ Pompiliu 1972, p. 28.

³⁷ *Ibidem*, p. 143.

³⁸ Hitchins 1987, p. 155.

bătăi acum îi zdrobiră; și munții, vetrele strămoșilor săi, cu glorie îi apărară în contra lor”³⁹.

Legătura indisolubilă dintre Iancu și moți, precum și autoritatea de necontestat de care se bucura în rândurile lor, îl plasează pe acesta -potrivit opiniei aceluiași autor-, în *galeria oamenilor providențiali ale momentelor de răscruce*: „Nici nu să știe din istorie, ca un popor sau vreo oaste, să fi fost dăruit pe povețitorul său cu atâta încredere și cu așa sințeră alipire, ca cum au dăruit muntenii pe Iancu..., încât cu numele și cu nimbul încrederii cei nețărnuite ce-i da poporul și cu care onora opiniunea publică, au făcut ca și prezentul și posteritatea să creadă și să mărturisească că acest nume „Iancu” au povățuit poporul și au produs rezultatele cele mărețe”⁴⁰. Ideea este reluată de către George Barițiu, care întregeste imaginea luptătorului pentru libertate, împotriva despotismului și a terorismului brutal, esența de fapt a revoluției române, parte integrantă a revoluției europene⁴¹: „numai epocile extraordinare produc oameni extraordinari, precum și că numai popoare ajunse la un grad oarecare al conștiinței de sine și al culturai, se știu folosi de asemenea epoce și își aleg sau recunosc de conducători pe bărbați de aceia cari au venit tocma la timp, nu atât ca să vorbească, cât mai vârtos ca să lucre, bărbați ai faptelor, ai acțiunei, cari apucaseră, cum am zice, a sbea în sine spiritul națiunei, cari știuseră a-și identifica interesele lor cu ale poporului și a se inspira de mărirea epocii în care au ajuns”⁴².

Din acest punct de vedere, același autor, analizând cauzele depresiei lui Iancu - pe care el o numește „decădere de spirit” sau „apatie spirituală”-, ajunge la concluzia că acesta „a fost sacrificiu al simțului său de libertate și onoare, al înflăcăratei sale amoare către națiune și al devotamentului său sublim pentru patrie, tot atâtea virtuți pe care oamenii de origine nobilă și de bună educațiune le respectă și la inimicii lor”⁴³. Și, la celălalt pol- al percepției „mulțimilor”-, istoricul literar ieșean Aron Densușianu ni-l înfățișează pe „Regele munților” într-o atare stare de spirit, înconjurat de popor și învăluit în tristețe: „Dimineața în acea zi (29 aug.1865, la Abrud: n. ns.- D.G.) ieșind în piață să văd dacă au început a pleca oaspeții, aflu pe Iancu în mijlocul pieței zicând din fluier *Marșul lui Dragoș*, care în revoluțiune se popularizase pe numele său, iar în jurul lui o mulțime de țărani sta și-l asculta. Pe fețele tuturor cetean o jale adâncă amestecată cu pietate. Toți sta<u> și asculta<u> atât de liniștiți, încât ți se părea că sînt figurile din cetatea împietrită din poveste”⁴⁴.

Eroizarea a născut, ca în orice revoluție, *cultul martirilor săi*. La Ioan Ciurileanu, în mod semnificativ, acest cult rememorează jertfa lui Horia, Cloșca și Crișan, desemnând o continuitate în plan revoluționar de la 1784 la 1848 în Munții Apuseni: „Românii din Munții Apuseni a<i> Transilvaniei au dat probe de curajiu și iubire de libertate deja în anul 1784, când s-au ridicat sub Horia, Cloșca și Crișan

³⁹ Pompiliu 1972, p. 89.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, p. 26.

⁴² *Ibidem*, p. 104.

⁴³ *Ibidem*, p. 119.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 182.

ca să scuture jugul iobăgiei. Putem zice, fără să greșim, că acești 3 martiri ai națiunii române au fost promotorii marei mișcări de la 1848”⁴⁵.

Moartea eroică reprezintă o atitudine în comportamentul revoluționar, surprinsă în memorialistică în cazul lui Bătrâneau, Simonis, Turcu⁴⁶ și Buteanu. Astfel, **Ioan Buteanu** cade victimă, alături de prefectul Petre Dobra și alți tribuni, atacului perfid al mr. Hatvany asupra Abrudului (5 mai 1849), unde erau în curs de derulare tratativele între Dragoș și prefectii români – în frunte cu Iancu – pentru încheierea armistițiului între cele două tabere beligerante⁴⁷: „iar Ioan Buteanu, avocat și prefect al armatei românești din ținutul Chioar – relatează Atanasie Sandor, în al său *Studiu asupra evenimentelor de peste munți din anii 1848-1849* –, îndulcindu-se de vorbele lui Dragoș, au rămas înapoi, așa cuprins de Hatvany, n-au mai putut scăpa ..., iar pe cei doi din urmă (Arsenie Neamțu din Halmagiu și <Ioan> Buteanu: n. ns. – D. G.) ducându-i la Podul Iosășelului (localitate în apropierea Aradului: n. ns. – D. G.), unde așteptau mai mulți pierderea, i-au silit a se agăța unul de altul la salcă (= salcie)”⁴⁸.

Descrierea martiriului lui Buteanu surprinde un atare comportament. Astfel, ultimele cuvinte pe care le-ar fi rostit prefectul Zarandului- după relatarea din raportul lui Iancu-, ar fi fost următoarele: „Mor liniștit, deoarece văd îndeajuns răzbunată moartea mea, prin cele două înfrângeri ale ungarilor la Abrud”⁴⁹.

Axente Sever este, indiscutabil, personalitatea centrală a luptelor revoluționare din 1848-1849, alături de Avram Iancu și Simion Balint. Am putea spune că este și eroul legendar, de numele căruia se leagă momentele hotărâtoare din epopeea românilor pentru libertate socială și națională.

Inițial, a participat și la revoluția din Țara Românească, în calitate de comisar de propagandă al județului Ilfov, alături de alți confrăți ardeleni, ca Aaron Florian, Ioan Pușcariu ș.a.⁵⁰. Reîntors în Transilvania (septembrie 1848), pune bazele prefecturii românești din împrejurimile Blajului și a *Legiunii Primaria* Blaj (cu un efectiv de peste 6000 tineri voluntari)⁵¹, participând la opera de organizare a noii administrații românești din Valea Târnavelor⁵².

⁴⁵ Pompiliu 1972, p. 141.

⁴⁶ Primii trei, care reprezentau conducerea Prefecturii (românești) Câmpiei- prefectul Alexandru Bătrâneau și tribunii Vasile Simonis și Vasile Turcu-, vor fi deferiți instanțelor statariale clujene și condamnați la moarte, prin spânzurare (13 oct., respectiv 3 nob. 1848). Pentru aceasta, vezi, pe larg, Chindriș, Neamțu 1995, p. 12-16, 89-156.

⁴⁷ Despre desfășurarea tratativelor și stabilirea vinovăției celor implicați în acest atac, vezi Maior 1998, p. 364-368.

⁴⁸ Bocșan, Leu 1988, p. 117.

⁴⁹ Apud Dragomir 1968, p. 201. Autorul analizează și alte informații vehiculate, atât de la un ofițer din armata mr. Hatvany, cât și de la foștii tovarăși de luptă ai lui Buteanu, privind tragicul sfârșit al acestuia (*Ibidem*, p. 201-104).

⁵⁰ Vezi, pe larg, în Pascu 1985, p. 66-92.

⁵¹ Printre tribunii legiunii, se numără și prof. Ioan Procopiu, care, din anul 1842, predă la Seminarul Teologic *Sf. Nicolae* al Episcopiei Râmnicului-Noul Severin (*P.J.V.*, dos. 45/1860, f. 46).

⁵² Pascu 1985, p. 94-135.

Este printre cei care- căutând o explicație pentru ceea ce el numea „decadența lui” Iancu-, infirmă categoric pretinsa „nebunie” a acestuia, spulberând, se pare, o legendă pe care unii din cei care uitaseră idealurile pentru care a luptat acesta, o aplicase nonconformismului lui, considerat drept un dezechilibru mintal: „românii s-au tăiat în două tabere, ei au uitat, curând, cele ce le decretaseră și întăriseră pe *Câmpul Libertății*, s-au desbinat, au discutat, s-au certat și-au devenit unde sta<u> cu 150 de ani înainte de 1848... Toate acestea nu putură rămâne fără influență, fără rezultatul asupra unui suflet nobil, cum a fost al lui Iancu. Sfârșit de durerile acestea, *de care cel puțin mie mi s-a plâns dimpreună cu alții* (subl. în text), a trebuit să sucumbe și a căzut drept sacrificiu al zelului și al buneii credințe a lui”⁵³.

Simion Bărnuțiu a fost cel mai de seamă reprezentant al filosofiei iluminismului printre românii din Transilvania a primei jumătăți a secolului al XIX-lea. Ca profesor la liceul de la Blaj (1830-1840) și teoretician de vârf al mișcării naționale române în deceniul care a precedat revoluția, cât și în timpul acesteia, el a exercitat o imensă influență asupra contemporanilor săi, în special asupra celor tineri⁵⁴. Însuși Iancu, atașat, încă din tinerețe, colegilor ieșiți din lumea oamenilor din popor, în timpul revoluției manifestă o deosebită admirație pentru Bărnuțiu: „Aici, în Sibiu (unde se afla *Comitetul Permanent*, recunoscut de grl. Puchner drept *Comitet de Pacificațiune*: n. ns.- D. G.)- consemnează tot același Ioan cavalier de Pușcariu în ale sale *Scurte notițe*...-, Iancu intră cu Bărnuțiu în legături de amicitie intimă, încât Bărnuțiu *era idolul lui Iancu și cuvintele acestuia erau sancta scripta pentru el*” (subl. ns.: D. G.)⁵⁵.

Deși *Discursul*⁵⁶ lui Bărnuțiu va constitui un text fundamental al naționalismului românesc, totuși, în mișcarea ardeleană *nu se identifică explicit* aspirația nemijlocită spre unitatea națională panromânească⁵⁷.

De asemenea, același Ioan cavalier de Pușcariu îi sesizează unele carențe ale sistemului său filosofic, fiind eminamente idealist: „Dar nici Bărnuțiu nu avea o creștere pentru viața practică din lume, ci era un idealist cu totul izolat de lume. Lumea lui era filosofia lui Kant, motivele lui erau consecința logică, în care se încurcase ca fost profesor de filosofie, iar în privința procedurii în afacerile politice, el ca ascultător de drepturi, nu putea <i>eși dintre foliantele Codicelui Justinian, ca și când Ardealul s-ar guverna numai prin consuli romani”⁵⁸.

Ca parte organică a revoluției, memorialistica românească transilvăneană transmite peste veac mitul acesteia ca suport al unei conștiințe colective profund atașată idealurilor pașoptismului, spiritului revoluționar, a cărei resurecție o prepară, pe coordonatele înaintașilor în toamna anului 1918, când se împlinise, în alt context intern și internațional, o mare parte a rostirilor generației revoluționare,

⁵³ Pompiliu 1972, p. 125-126.

⁵⁴ Cf. Hitchins 1987, p. 124.

⁵⁵ Pompiliu 1972, p. 165.

⁵⁶ *Discursul Raporturile românilor cu ungurii și principiile libertății naționale*, rostit de Bărnuțiu la 2/14 mai 1848 în Catedrala Blajului. Vezi textul integral în Bodea 1982, p. 446-483.

⁵⁷ Cf. Mureșanu *et alii* 2000, p. 15.

⁵⁸ Pompiliu 1972, p. 165.

când se reactualizează trăirile și comportamentele națiunii-popor de la 1848. Armă a revanșei și a eliberării, memorialistica românească pașoptistă a contribuit plenar la pregătirea Marii Uniri, ce încununează fapta de la 1848⁵⁹.

BIBLIOGRAFIE

- P.J.V. Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Vâlcea, fond *Prefectura Județului Vâlcea*.
- Bocșan, Leu 1988 N. Bocșan, V. Leu, *Memorialistica Revoluției de la 1848 în Transilvania*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1988.
- Bodea 1982 C. Bodea, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, I, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1982.
- Chindriș, Neamțu 1995 I. Chindriș, G. Neamțu, *Procese politice antiromânești care au zguduit Transilvania în toamna anului 1848*, Edit. Viitorul românesc, București, 1995.
- Dragomir 1968 S. Dragomir, *Avram Iancu*, ed. a II-a, București, 1968.
- Hitchins 1987 K. Hitchins, *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania (1700-1868)*, Cluj-Napoca, 1987.
- Maior 1998 L. Maior, *1848-1849. Români și unguri în revoluție*, Edit. Enciclopedică, București, 1998.
- Mihai 2010 N. Mihai, *Revoluție și mentalitate în Țara Românească (1821-1848). O istorie culturală a evenimentului politic*, Edit. Aius Print Ed, Craiova, 2010.
- Mureșanu 1999 C. Mureșanu, *Națiune, naționalism. Evoluția naționalităților*, Cluj-Napoca, 1999.
- Mureșanu et alii 2000 C. Mureșanu, N. Bocșan, I. Bolovan (coord.), *Revoluția de la 1848-1849 în Europa Centrală. Perspectivă istorică și istoriografică*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000.
- Nicoară, Nicoară 1996 Simona. Nicoară, T. Nicoară, *Mentalități colective și imaginar social. Istoria și noile paradigme ale cunoașterii*, Cluj-Napoca, 1996.
- Pascu 1985 A. T. Pascu, *Ioan Axente Sever (1821-1906). Viața și activitatea militantă*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1985.
- Pompiliu 1972 T. Pompiliu, *Avram Iancu în memorialistică*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1972.

⁵⁹ Bocșan, Leu 1988, p. 77.